

ERNA SASSEN

Leopold / Amsterdam

15 MEI

- *Onderwerp PWS inleveren (eerst bedenken eigenlijk).*
- *Beslissen of, en zo ja in welke vakken, ik volgend jaar eindexamen ga doen.*
- *Niet overal zo'n punt van maken.*
- *Slapen als ik ga slapen in plaats van: een probleem bedenken, klaarwakker worden en dan tot een uur of vier door het huis banjeren.*

1

Mijn moeder zet haar wekker altijd lekker zacht. Ze houdt er niet van gestoord te worden in haar slaap.

Daardoor komt ze heel vaak te laat op haar werk.

Ik bemoei me nergens mee. Ze zoekt het maar uit.

Het zou prettig zijn als mijn moeder ook op die manier met mij omging.

Gisteren zei ze opeens: 'Waarom maak je voor je profielwerkstuk niet een cd?' Ik zei: 'Maak zelf een cd.' Maar toen ging me een licht op. 'Mam, wat heb jij zitten doen?' vroeg ik. 'Heb je mijn dagboek gelezen? Of heb je weer met je dode overgrootmoeder zitten praten?'

Ze had me horen zingen.

NB! – *Zachter zingen.*

Ik zei: 'Ja. En dat de hele zaal dan leegloopt als ik aan de beurt ben voor mijn presentatie. Want je denkt toch niet dat mijn medeleerlingen warmlopen voor nederpop?' (Een van mijn grootste frustraties. Dat ik geen Engelse liedjes kan schrijven.) Op mijn school kan je over de meest idiote onderwerpen een profielwerkstuk maken. Sommige leerlingen maken een toneelstuk of schrijven een *roman*.

Mijn broer deed drie jaar geleden een onderzoek naar het rotten van vlees. Toen lagen er wekenlang rauwe biefstukken en karbonades in onze koelkast, van verschillende supermarkten en slagerijen en in wisselende staat van ontbinding. Ze lagen ook op het balkon, zowel aan de voor- als aan de achterzijde van het huis, in verband met het aantal

zonuren. In plastic zakjes weliswaar, de maden konden niet via de openslaande deuren mijn moeders slaapkamer in kruipen als ze verzadigd waren, daar was over nagedacht. Mijn moeder bestookt me sindsdien met het ene na het andere waanzinnige idee voor mijn pws. Ook omdat ik zelf niet kan kiezen. En waarschijnlijk is ze bang dat ik iets moker ingewikkelds bedenkt.

Ik zei: 'Nee mam, bedankt. Ik heb mijn keuze al gemaakt. Ik ga een psychobiologisch experiment doen voor mijn pws. Iets met de stressbestendigheid van uitgehongerde dobermannpinchers.'

Daarna ging ik naar bed. Moet van de mentor. Veel uitrusten.

Ik denk dat ik mij morgen maar eens van Kant ga maken
als Het Weer een beetje meezit
tweede paasdag, lekker rustig op de weg

Of

ik ga een dissertatie schrijven
dat vind ik een mooi woord,
dissertatie
geen idee wat het betekent

Ik zou natuurlijk ook
P kunnen bellen en hem zeggen waar het op staat
maar dan moet ik wel eerst weten
waar het eigenlijk op staat

Nee, ik denk toch
dat ik mij morgen maar eens van kant ga maken
als mijn familie het ook ziet zitten
laarzen aan, broodjes mee...
Al zou ik ook
mijn haar kunnen verven
en een appeltaart bakken voor oma
ze wordt morgen tachtig

Nee, ik denk...
ik denk dat ik mij morgen van kant ga maken
hangt een beetje van mijn humeur af
en ik moet goed geslapen hebben
OF
ik ga een dagje huilen
en kickboksen
ik zie wel

Ik kan natuurlijk ook
eerst
een *boek* van Kant
gaan lezen
misschien doe ik dat

2

Dat profielwerkstuk, daar ga ik me eens lekker helemaal in uitleven. Daar ga ik alle tijd in stoppen die ik tot mijn beschikking heb, en dan nog een beetje extra. Zodat het IETS BIJZONDERS wordt. Ha. Want dat willen we allemaal wel, iets bijzonders. Ik ga mijzelf helemaal gek maken met hoe bijzonder het moet worden. Ik ga er nachten over wakker liggen en tegen de tijd dat het bijna af moet zijn, ga ik er nachtenlang aan doorwerken. Zodat ik als een zombie over de eindstreep kom. Dat neem ik me voor.

Niet dat het zo heel belangrijk is, dat profielwerkstuk. Het vormt uiteindelijk maar een kwart van het combinatiecijfer dat straks op mijn eindlijst staat. Dus als ik er een 4 voor haal, is er nog niks aan de hand want ik neem gewoonlijk met minder dan een 8 voor proefwerken en PTA's geen genoegen. In theorie zou ik voor mijn profielwerkstuk een 3 of een 2 kunnen halen.

Maar dat gaat niet gebeuren.

Ik zet in op een 9, en dan hoop ik stiekem op een $9\frac{1}{2}$.

Nu nog een onderwerp.

(Een echt onderwerp bedoel ik.)

En dan het werkstuk.

Zucht.

- * Misschien is het nog niet eens zó'n slecht idee van mijn moeder. Een cd maken. Dan doe ik tenminste iets wat ik zelf leuk vind.

** Maar dan kan ik die 9¹/₂ wel op mijn buik schrijven.

*** Ook geen slecht idee trouwens. Een 9¹/₂ op mijn buik laten tatoeëren.

**** Ik wil geen 6 voor mijn cd.

Niemand wil een 6 voor zijn cd.

Een 6 voor een onderzoek naar de zuurgraad van verschillende mossorten in de Waterleidingduinen is nog wel te hebben. Maar voor je eerste cd hoop je toch op iets beters.

Hmm...

Mijn moeder vindt alles wat ik maak geweldig, dus aan haar heb ik niks.

Misschien moet ik het aan de moeder van Sanne vragen. Of zij het een goed idee vindt van die cd.

Ga ik doen.

T.z.t.

Als ik weer energie heb.

En de eerstvolgende keer dat iemand aan mij vraagt: 'Wat wil je later worden?' antwoord ik: 'Speleoloog.'

Kijken wat er dan gebeurt.

3

De moeder van Sanne ken ik van de schoenenwinkel. Ze zat naast mij te wachten op de verkoopster die nog vijf klanten voor ons moest helpen, vorig jaar juli tijdens de zomersale.

Ze vertelde me zomaar dat haar zestienjarige dochter als kind leukemie had gehad en dat het nu, na tien jaar, was teruggekomen. Maar ze had 'goede hoop'.

Maak dan je borst maar nat. Als de ouders van de kankerpatiënt zeggen: *we hebben goede hoop*.

Dan kun je ervan uitgaan dat ze ten einde raad zijn en dat hun kind door de artsen is opgegeven.

Twee maanden later kwam ik haar weer tegen, deze keer op de muziekschool.

Ik zat in de kantine de krant te lezen en te wachten tot het tijd was voor mijn pianoles. Zij kwam binnen, samen met een collega-moeder. Huilend.

Ik wist meteen hoe laat het was.

Ik verschool me achter mijn krant en luisterde geschokt naar het verhaal dat ze bij de koffieautomaat (niet aan mij) vertelde.

Sanne had een beenmergtransplantatie ondergaan, die aanvankelijk zeer goed was verlopen, haar zusje was donor geweest.

Voorafgaand aan een beenmergtransplantatie met beenmerg van een donor, krijgt de patiënt middelen toegediend om zijn afweersysteem (dat door de chemotherapie reeds ernstig is aangetast) te onderdrukken. Dit om te voorkomen dat het gedoneerde beenmerg wordt aangevallen als ware het een virus. Gedurende de tijd dat de weerstand van de patiënt minimaal is, wordt hij of zij in quarantaine verpleegd vanwege het risico op infecties. Deze quarantaine duurt op zijn minst enkele weken.

Een paar dagen na de transplantatie was Sanne verkouden geworden.

Er was dus een virus of een bacterie of wat voor kutbeest dan ook haar totaal verzwakte lichaam binnengedrongen en Sanne was een paar uur later overleden.

Het was bijna tijd voor mijn pianoles, maar ik bleef zitten waar ik zat, net dichtbij genoeg om alles te verstaan, zogenaamd de krant lezend.

Sanne was thuis opgebaard.

Dat was heel fijn geweest.

Je kon steeds even bij haar de kamer in lopen, haar een aai over haar bol geven of iets tegen haar zeggen.

Er kwamen veel vrienden en vriendinnen langs, er was steeds familie over de vloer.

Maar toen.

Toen moest ze in die kist.

En ook nog begraven worden.

Niet in de achtertuin, lekker dichtbij, en gebalsemd in een glazen kistje, nee, gewoon op het kerkhof.

In een graf.

Helemaal alleen.

De moeder van Sanne had het al vaker gezegd, en ze herhaalde het hier nog maar eens:

'Als een kind begraven moet worden, ik bedoel dus, als het echt niet anders kan, dan hoort het in de armen van ten minste een van zijn ouders. Daar moet een protocol voor komen!'

Sannes moeder werd helemaal gek.

Ze bezocht het graf van haar dochter elke dag. Elke dag stond ze om halfacht op om haar twee jongere kinderen naar school te helpen, broodjes te smeren, thee te maken enzovoort, daarna dwong ze zichzelf te douchen en afhankelijk van de energie (die ze *niet* had en soms *helemaal niet* had), zat ze om halftien of halfelf op de fiets op weg naar het kerkhof, elke dag met verse bloemen ('alsof dat helpt!!!... maar ja, een trommeltje met boterhammen en een mueslireep heeft ze niet meer nodig...') en dan zat ze daar een paar uur op een bankje. Als het regende wachtte ze in de hal van de aula tot het weer droog was.

En na twee weken hoorde ze zichzelf opeens schreeuwen tegen die grafheuvel met bloemen, dat klotemonument waarop de steen nog steeds ontbrak ('een heel mooie wordt het, van natuursteen, maar die moeten ze geloof ik nog helemaal gaan uithakken in China...'): *Ja, nu is het wel genoeg, Sanne! Kom er nou maar weer uit!*

Ik wilde die moeder zo graag troosten.

Ik wilde tegen haar zeggen: 'Wees maar blij.'

Maar dat zeg je niet tegen een moeder die twee weken geleden haar dochter heeft begraven.

Mijn eigen moeder heeft een nichtje dat dertig jaar geleden precies zo'n beenmergtransplantatie moest ondergaan. Dat nichtje is nu achtendertig en er is bijna niks meer van haar over.

Alles wat mis kon gaan, ging mis na die transplantatie. Er vielen grote gaten in haar huid vanwege afstotingsverschijnselen, en er moest een stuk van haar dunne darm worden weggenomen. Ze kreeg twee hersenbloedingen en werd eindelijk vaak geopereerd. Ze heet Juliette. Juliette heeft *anderhalf jaar* in een steriele plastic tent moeten doorbrengen en toen ze eruit kwam, leek ze meer op een oorlogsslachtoffer dan op een Amsterdams kind van tien dat het geluk had genezen te zijn van een gevaarlijke bloedziekte. (Zegt mijn moeder.) Ze was vanaf haar geboorte acht jaar lang een prachtig, vrolijk kind met een hele toekomst voor zich. Nu is ze al bijna vier keer zo lang zeer zwaar gehandicapt.

Vandaar. (Wees maar blij.)

Maar nogmaals: zoiets zeg je niet tegen een moeder die twee weken geleden haar dochter heeft begraven.

Waarschijnlijk ook niet tegen een moeder die haar dochter twee *jaar* geleden heeft begraven.

Dus dat deed ik niet.

Maar ik schreef haar wel een brief.

Beste moeder van Sanne, schreef ik, als toen ik nog een kleuter was en de ouders van mijn vriendinnetjes aansprak met *Marthe z'n moeder* en *Zoë z'n vader*. Ik condoleerde haar met het overlijden van haar dochter, schreef wie ik was en vertelde dat horrorverhaal over mijn moeders nichtje. Iets voorzichtiger geformuleerd. Telefoonnummer erbij. Adres gevraagd bij de muziekschool, postzegel erop, hup weg ermee, van het lijstje schrappen: – *Brief aan Sanne z'n moeder*.

Ik hoorde natuurlijk wekenlang niks, daar had ik zogenaamd op gerekend; die vrouw had wel iets anders aan haar hoofd dan op elk blijk van medeleven te reageren, bovendien had

ik zelf in mijn brief geschreven dat ik geen reactie van haar verwachtte, maar ik was voor de zekerheid toch maar vast begonnen mij dood te schamen. Hoe had ik het in mijn arrogante kop kunnen halen om die aardige, totaal wanhopige vrouw lastig te vallen met mijn, ja, hoe noem je zoiets, visie op het leven en de dood?

Maar in de vierde week, ik hield het bij in mijn agenda, kreeg ik een bedankkaartje; zo'n gedrukt exemplaar met een foto van een lachende Sanne erop, en een handgeschreven uitnodiging van haar moeder of ik een keertje langs wilde komen.

Kon me nog net beheersen om niet onmiddellijk aan de telefoon te hangen en te roepen: 'Ja, zeg maar wanneer, ik kan ALTIJD!' Want ik heb zwaar respect voor de doden en vooral voor hun nabestaanden, echt, dus ik zou ook midden in de nacht bij hen op visite gaan als dat nodig is.

Visite.

Nodig is.

???

Visite is NOOIT nodig, sukkel.

Afijn.

Drie dagen later zat ik op de koffie bij Sannes moeder.

Ik had bloemen meegenomen. Maakte gelukkig nog net niet de grap dat ik had getwijfeld of het niet beter een trommeltje met boterhammen en een mueslireep had kunnen zijn, wat helemaal geen grap is waarschijnlijk. Ik besepte dat ik moest oppassen nu, niet doorslaan van de zenuwen, gewoon blijven ademhalen.

Alles ging goed. (Dacht ik.)

We spraken heel even over school. In welke klas ik zat en in welke klas Sanne had gezeten, toevallig hetzelfde jaar maar

op een andere school, en Sannes moeder liet mij een fotoboek zien van de laatste zomervakantie met haar complete gezin. Het zag eruit als de fotoboeken die mijn moeder maakt. Ook Sannes vader was nergens te bekennen, maar dat kwam in zijn geval door het feit dat hij alle foto's gemaakt had; leuke foto's van een op het oog zorgeloos gezin. Sanne ziet er knap en gezond uit. Halflang kastanjebruin haar met krullen. Van dat haar dat ik zelf graag zou willen hebben. Op alle foto's lacht ze. Niet zoals ik, altijd dezelfde krampachtige grijns, maar ze lacht echt, haar ogen lachen mee.

Tijdens het bekijken van de foto's vroeg de moeder van Sanne opeens: 'Als die ouders van Juliette hadden mogen kiezen...' Verder kwam ze niet.

Ze begreep zelf waarschijnlijk ook wel dat de oom en tante van mijn moeder helemaal geen keuze hadden. Dat ze, toen hun dochter eenmaal 'in die medische molen zat', niet meer terug konden, zoals ik mijn moeder vaak heb horen vertellen. Dat ze bij elke nieuwe levensbedreigende complicatie alleen maar konden hopen en bidden dat dit de laatste was. En dat hun dochter erdoorheen zou komen.

'De artsen van Juliette probeerden alles,' zei ik tegen Sannes moeder. 'En haar ouders wisten niet of ze daar goed aan deden.'

En toen vroeg de moeder van Sanne: 'Maar ze zijn wel blij dat ze hun dochter nog hebben, neem ik aan?'

Daar moest ik even over nadenken. Want dat was een gevaarlijke vraag. Misschien was het zelfs wel een strikvraag. Misschien probeerde de moeder van Sanne hiermee uit te vogelen of God bestaat. Of misschien dacht ze dat ik een aanhanger ben van het nazi-gedachtegoed (voorstander van het weren van zwakken en gehandicapten uit de maatschappij).

Ik zei: 'Ik zie die ouders wel eens op een familiereünie. En ik heb de indruk dat ze heel vaak blij zijn dat ze hun dochter nog hebben. Maar ze zijn het bijvoorbeeld *niet* als die dochter een zware epileptische aanval heeft, net op het moment dat ze haar helm niet draagt. Of die keer dat al haar tanden en kiezen getrokken moesten worden vanwege ongeneeslijke kaakontstekingen.'

Ik speelde nog een spelletje Rummikub met het zusje van Sanne en bij het afscheid omhelsde haar moeder mij en vroeg me of ik misschien een andere keer terug wilde komen. Ik was ook zestien toen.

Maar hoe komt het dat
verdriet
zwaarder weegt
dan het geluk
dat ze er was

haar gezicht
haar mooie lach
hoe kan het
dat je daaraan denkt
en ongelukkig wordt

niet ook blij?
ze was zo mooi
ze lacht zo lief
pas zestien jaar
maar wel bij ons

dat ze bestond
zo echt, zo zacht
zo licht en vrij
maar dat de nacht
nu overheerst

en er geen eind aan komt?

4

Wat moet je zeggen tegen iemand die net haar dochter heeft verloren?

Niks.

Je kan helemaal niks zeggen.

Je kan alleen maar een spelletje doen met haar andere kinderen, die nog in leven zijn.

En ook dat kan eigenlijk niet als je dezelfde leeftijd hebt als de dode dochter en hetzelfde geslacht.

En ook nog ongeveer dezelfde toekomstplannen.

Dan ben je de verkeerde persoon op de verkeerde plaats.

Maar wat dreef me dan naar haar toe?

Ik wist heus wel dat ik NIETS voor die moeder kon betekenen.

Ik ben echt niet gek.

Misschien kon ik het niet verdragen.

Wat niet?

Haar pijn? Haar wanhoop? Dat ik niks kon doen?

Waarom kan ik nergens tegen???

Gisteren fietste ik van Haarlem naar IJmuiden, via Santpoort langs de duinen.

Staat er een paard in de wei HELEMAAL ALLEEN met zo'n jas aan en een muts op.

Ben ik de rest van de dag verdrietig om dat paard.

Nu eigenlijk weer, nu ik eraan terugdenk.

Waarom doen mensen dat? Waarom moet zo'n paard helemaal alleen in de wei staan en waarom wordt-ie aangekleed alsof-ie een zware lichtallergie heeft en elk zonnestraaltje zijn dood kan betekenen?

'Tegen de vliegen,' zei de buurman van het paard.
Jezus.

Ik zei 'O, dank u wel.'

Maar ik had hem wel een schop tegen zijn schenen willen geven. Terwijl het niet eens zijn paard was. Hij was alleen maar de buurman. Maar hij zei het alsof het de normaalste zaak van de wereld was. Een paardenjas tegen de vliegen. Ik had moeten zeggen: 'U kunt hem ook vacuüm zuigen en aan de muur hangen. Krijgt-ie ook geen hoefbevangenheid.' Maar ja, het was zijn paard dus niet. Of misschien loog hij dat maar. Zag hij achter mijn uitgestreken smoel toch de onderdrukte razernij en koos hij eieren voor zijn geld. Morgen maar eens het dierenbevrijdingsfront bellen.

Nu even naar bed. Uitrusten. Niet aan het paard denken. En zeker niet aan de moeder van Sanne.

5

Een paar weken na mijn bezoek aan haar zag ik de moeder van Sanne weer op de muziekschool, waar zij limonade schonk voor de musicalklas van haar zoontje.

Ik raakte totaal in paniek. Probeerde ongezien langs haar heen te glippen naar het pianolokaal. Ik dacht: als ze ziet dat ik het ben, voelt ze zich misschien wel verplicht om een nieuwe afspraak met me te maken. Terwijl ik niet de indruk had dat het een succes was geweest, die eerste keer. Integendeel. Hoe meer tijd er verstreken was sindsdien, hoe meer ik de indruk kreeg dat het totaal misplaatst was dat ik bij haar was gaan koffiedrinken.

Hoe vaker ik erover nadacht, hoe meer ik me ervoor schaamde. Wie dacht ik wel dat ik was en wat had ik in godsnaam daar te zoeken? Ik kon niet stoppen met mezelf te veroordelen.

Misschien kwam het doordat ik het verhaal van de visite, het verhaal dat ik daarvan gemaakt had in mijn hoofd, niet kon checken, zoals ik bij mijn moeder altijd probeer te doen en bij Kevin eindeloos deed toen hij nog mijn beste vriend was. Honderd keer opnieuw vragen of het wel goed is gegaan zoals het ging. Of ik niet iets verkeerd heb gezegd, of iets wat een ander als een belediging zou kunnen opvatten. (Mijn moeder heeft het geduld niet om naar dat gezeik te luisteren.) Ik had geen contact meer gehad met Sannes moeder sinds dat ene bezoek. Ze had bij het afscheid gezegd: 'Misschien kun je een andere keer terugkomen?'

Dat kon net zo goed betekenen: 'Misschien niet.' Of: 'Beter van niet.'

Of: 'Deze keer ging het namelijk niet goed.'

Weer iemand voor wie ik een eind moest omfietsen.

Dus dat gaat me niet lukken, nummer 3 van mijn lijst, – *Niet overal zo'n punt van maken.*